

- L. M. (2011), "Evaluating the psychometric properties of the Mental Health Continuum-Short Form (MHC-SF)", *Journal of Clinical Psychology*, 67 (1), pp. 99-110.
- Lepeshinskij, H. (2007), An adaptation of the questionnaire "Scales of psychological well-being" K. Ryff [Adaptacija oprosnika «Shkaly psihologicheskogo blagopoluchija» K. Riff], *Journal of psychology – Psihologicheskij zhurnal*, No 3(15), pp. 24-27.
- Maksimenko, S. D. (2006), *The genesis of the personality existence [Genezis sushhestvovanija lichnosti]*, «KMM», Kiev.
- Mihajlova, E. S. (1996), *An instrument for the assessment of the social intelligence [Metodika issledovanija social'nogo intellekta (Adaptacija testa Dzh. Gilforda i M. Sallivena: Rukovodstvo po ispol'zovaniju)]*, ADIS, Saint Petersburg.
- Nikiforov, G.S. (2002), *Health Psychology [Psihologija zdorov'ja]*, Rech', Saint Petersburg.
- Ryff, C. D. (1989), "Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being", *Journal of Personality and Social Psychology*, No 57, pp. 1069-1081.

Надійшла до редколегії 04.03.2014

УДК 159.922.1-058.833

А. А. Шпилевська

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СТАТЕВО-РОЛЬОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЯК ФАКТОР ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПОДРУЖЖЯ ШЛЮБОМ

Анотація. Розглянуто зміну уявлень про рольові стосунки в сім'ї на сучасному етапі розвитку суспільства. Обґрунтовано зв'язок рольової адекватності членів подружжя з їх задоволеністю шлюбом, опосередкованим рівнем конфліктності, диспозиційними рисами та тривалістю шлюбу.

Ключові слова: сімейні стосунки, рольова адекватність, задоволеність шлюбом, диспозиційні риси, тривалість шлюбу.

Аннотация. Обосновано представление о феномене поло-ролевой дифференциации супругов как фактора их удовлетворенности браком. Рассмотрено изменение представлений о ролевых отношениях в семье с течением времени.

Ключевые слова: семейные отношения, ролевая адекватность, удовлетворенность браком, диспозиционные черты, продолжительность брака.

Постановка проблеми. Сім'я – один із найважливіших соціальних інститутів, із яким пов'язані цінності людського життя. В останні десятиліття дослідження, присвячені вивченню особливостей подружніх стосунків, привертають дедалі більшу увагу представників різних галузей знань про людину й суспільство – соціологів, філософів, демографів, психологів. Увага стає особливо пильною в періоди, коли суспільство переживає кардинальні трансформації соціально-економічних відносин.

На сучасному етапі інститут сім'ї перебуває в кризовому стані. Спостерігається зміна традиційних уявлень про шлюб і його форми, що зумовлює необхідність визначення його сутності.

У спеціальній літературі результати дослідження сім'ї висвітлено досить детально. Увагу вчених привертають такі проблеми, як розподіл ролей у сім'ї, особливості сприйняття подружжям один одного, взаємини дітей і батьків. Не менш важливе вивчення факторів, що впливають на задоволеність подружжя шлюбом (Aleshina and Borisov, 1989).

Як зазначають Є.Є. Кіжаєва та О.Г. Лідерс, *задоволеність шлюбом* – один із якісних показників функціонування сім'ї. Він відображає ставлення людини до шлюбу та є індикатором потреб сімейної системи. У сукупності зі *структурно-функціональними* цей показник дозволяє вибудовувати адекватну картину сімейних стосунків в об'єктивних і суб'єктивних планах, обґрунтовувати гіпотези щодо ролі різних сфер сімейного життя і виявляти оптимальні стратегії психотерапевтичного впливу на сім'ю. На думку В. В. Століна, задоволеність шлюбом – це складне та широко генералізоване відчуття, яке не поділяється на частини. Проте у чоловіків та жінок ступінь задоволеності різними сферами спільного життя може відрізнитися, тобто задоволеність шлюбом чоловіків і жінок неоднорідна за своєю структурою (Kizhaeva and Liders, 2005; Stolin, 1989).

Багато авторів, зокрема Ю.Є. Альошина та І.Ю. Борисов, висловлюють міркування про важливість і одночасно тісний зв'язок параметрів, що характеризують *розподіл і реалізацію подружніх ролей* у сім'ї. Той факт, що ці параметри пов'язані зі статтю подружжя, тобто біологічними основами сім'ї, підкреслює їх значимість і базовий характер, дозволяє розглядати як детермінанту багатьох внутрішньосімейних процесів. Комплексним показником міжособистісних стосунків подружжя є *статеврольова диференціація*, яка включає уявлення чоловіка та жінки про подружні ролі та рольові установки. Якщо члени подружжя по-різному розуміють свої ролі і пред'являють один одному неузгоджені очікування та завищені вимоги, сім'я явно є малосумісна і конфліктна. А чим більшою є зона збігу, тим більші «поле» узгодженої взаємодії, взаєморозуміння та сумісність членів подружжя. Останнє вказує на їх *рольову адекватність* (Aleshina and Borisov, 1989; Mironova, 2005).

Серед тем емпіричних досліджень активно вивчають перетворення, що відбуваються в сімейному житті з часом. Ідеї про наявність закономірних стадій у розвитку сім'ї досить широко представлені в науковій літературі, зокрема в роботах Ю.Є. Альошиної, О.В. Антонюк. Згідно з О.В. Антонюк, однією з найменш вивчених стадій життєвого циклу сім'ї є його початок. Багато дослідників (Є.Є. Леванов, В.П. Потапов, І.А. Милославова, В. А. Сисенко) безпосередньо чи опосередковано вказують на «пристосування», «адаптацію» як основні завдання і зміст перших років спільного життя. Одна з головних сторін адаптації подружжя і вибудовування стилю сімейного життя – формування рольової структури нової сім'ї. О. В. Антонюк у своїй роботі представляє результати деяких вітчизняних дослідників. Так, наприклад, Т. А. Гурко і О. Е. Зуськова встановили, що для шлюбів тривалістю до трьох років більше, ніж для інших, характерні конфлікти під час виконання сімейних ролей (Antonyuk, 1993). Проте у нечисленних працях, спеціально присвячених початковій стадії сімейного циклу, вказано, що цей період характеризується найвищим рівнем задоволеності шлюбом (Aleshina and Borisov, 1989).

Таким чином, можна стверджувати, що хоча сфера сімейних стосунків досліджувана протягом багатьох років і досить детально, визначенню

взаємозв'язку структурно-функціональних особливостей (розподіл та реалізація сімейних ролей) із якісними показниками життя сім'ї (задоволеність шлюбом) приділено недостатньо уваги. У ході вивчення стану висвітлення даної проблематики встановлено, що рольова адекватність членів подружжя залежить від їх особистісних рис характеру. Водночас розподіл і реалізація ролей спричиняє конфлікти в родині, що, безсумнівно, впливає на задоволеність подружжя шлюбом.

Отже, **мета** даного дослідження – теоретичне обґрунтування та емпірична перевірка характеру зв'язку статево-рольової диференціації членів подружжя з їх задоволеністю шлюбом.

Досягнення мети дослідження передбачало:

1) встановлення характеру зміни уявлень про рольові стосунки в сім'ї на сучасному етапі розвитку суспільства і визначення ступеня їх впливу на конфліктність членів подружжя;

2) обґрунтування зв'язку статево-рольової диференціації членів подружжя з їх задоволеністю шлюбом, рівнем конфліктності і диспозиційними рисами;

3) проведення емпіричної перевірки характеру зв'язку статево-рольової диференціації членів подружжя з їх задоволеністю шлюбом, рівнем конфліктності та диспозиційними рисами.

У результаті стислого огляду літератури виявлено, що на першому плані вивчення сімейної структури – функціонально-рольові зв'язки – слідування соціально заданим нормам поведінки, зразкам і ролям, зафіксованим у тій чи іншій культурі. У недалекому минулому чоловік був безперечною главою родини, а основним завданням жінки в традиційній сім'ї вважалися зразкове господарювання, догляд за дітьми, їх виховання. Патріархальна сім'я ґрунтувалася на залежності жінки від батьків, чоловіка та дітей. Згодом погляди стосовно розподілу ролей у сім'ї змінилися, адже багато з традиційних уявлень про сім'ю втратили свою силу, стали забобонами. Існує думка про те, що традиційні статеві ролі обмежують та стримують розвиток не тільки жінок, але й чоловіків, оскільки є джерелом психічної напруженості.

Раніше жінка була тільки дружиною-господинею і знаходила собі багатосторонню, хоча й замкнуту в тісні рамки, діяльність. Сучасна жінка може реалізуватися в більш численних сферах, проте в кожній із них однобічно. Жінка нашого часу має широке коло обов'язків у домашній роботі та вихованні дітей, а в поєднанні з професійними обов'язками все це істотно обмежує її особистісне зростання порівняно з чоловіками (Mineva and Liders, 2004; Vallerstajn, 2004).

Отже, жінка XXI ст. перевантажена ролями, що спричинює конфлікти в родині. Сьогодні члени подружжя повинні вибудовувати власну структурно-рольову систему, замість того щоб слідувати традиційним ролям, як це було раніше. Вище вже зазначено, що вирішення питання стосовно виконання сімейних обов'язків та розподілу ролей багато в чому залежить від їх особистісних рис характеру. Неузгоджені очікування та завищені вимоги спричинюють конфлікти в сім'ї. Усе це негативно позначається на задоволеності подружжя шлюбом.

Організація дослідження

Ми вирішили з'ясувати, як впливає на задоволеність шлюбом розподіл сімейних ролей; яку роль у задоволеності шлюбом відіграють стійкі особистісні

диспозиції членів подружжя; які зміни в розподілі ролей відбуваються протягом спільного життя і як вони впливають на задоволеність шлюбом.

Для проведення дослідження було відібрано 3 групи по 30 подружніх пар із різним стажем у шлюбі: група А – від 1 до 9 років, група Б – від 10 до 19 років, група В – від 20 до 27 років спільного життя.

Для емпіричної перевірки обрано такі *психодіагностичні методи*:

1) «Рольові очікування і домагання у шлюбі – РОД» (О. Волкова, Г. Трапезникова);

2) тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом» (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко);

3) опитувальник «Характер взаємодії членів подружжя у конфліктних ситуаціях» (Ю. Є. Альошина, Л.Я. Гозман);

4) «П'ятифакторний опитувальник особистості» (Р. МакКрає, П. Коста), адаптований А. Б. Хромовим.

За матеріалами, отриманими в процесі тестування, було проведено аналіз, обробку та узагальнення результатів.

Для перевірки гіпотези про існування зв'язку між *рольовою адекватністю членів подружжя та їх задоволеністю шлюбом* застосовано статистичний критерій Пірсона (r) (табл. 1).

Таблиця 1. **Кореляція рольової адекватності членів подружжя із їх задоволеністю шлюбом**

Досліджувані		Сфера сімейного життя					
		Господарсько-побутова	Батьківсько-виховна	Інтимно-сексуальна	Соціальна активність	Емоційно-психотерапевтична	Зовнішня привабливість
Жінки	Гр. А	0,07	-0,37	-0,31	0,05	0,46*	-0,24
	Гр. Б	0,08	0,07	-0,48*	0,06	0,37	-0,17
	Гр. В	0,16	0,19	-0,03	0,05	0	0,34
Чоловіки	Гр. А	-0,41	-0,11	0,51*	-0,03	-0,47*	-0,38
	Гр. Б	0,25	0,04	0,12	0,28	-0,10	-0,18
	Гр. В	0,16	0,16	-0,22	-0,06	0,02	0,36

* Статистично значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,01$.

Як бачимо (табл. 1), існує тільки дві сфери сімейного життя, у яких наявний тісний кореляційний зв'язок розподілу сімейних ролей із задоволеністю шлюбом: *інтимно-сексуальна та емоційно-психотерапевтична*. Це може бути пов'язано зі специфікою першого етапу сімейного життя, коли партнери насамперед зацікавлені в романтичних, інтимних та духовно близьких стосунках.

Для жінок групи А (1–9 років шлюбного життя) емоційно-психотерапевтична сфера дуже важлива, оскільки в перші роки створення родини жінці важливо відчувати емоційну та моральну підтримку з боку чоловіка. Жінки цієї групи прагнуть бути сімейними «психотерапевтами» і мають високий рівень очікування, що чоловік теж буде брати активну участь у створенні та корекції психологічного

клімату й доброзичливої атмосфери в сім'ї. Цілком вірогідно, що жінки на даному етапі становлення сім'ї вважають шлюб саме тим середовищем, яке сприяє психологічній розрядці та стабілізації стосунків.

Чоловіки ж групи А приділяють менше уваги емоційно-психотерапевтичній сфері: чим менш значима для них роль емоційного лідера в родині, тим більше вони задоволені своїм шлюбом. Для них дуже важлива сексуальна сфера: чим більше чоловік задоволений інтимними стосунками у шлюбі, тим більше він задоволений і самим шлюбом.

Для жінок групи Б чим менш значима інтимно-сексуальна сфера, тим вони більше задоволені шлюбом. Напевно, це пов'язано з тим, що з плином часу значущість сексуальної гармонії для жінки зменшується. Для неї вже не так важливо сприймати свого чоловіка як привабливого сексуального партнера, адже вона починає приділяти увагу іншим його якостям. Отже, гіпотеза підтверджена частково на рівні $p \leq 0,01$, оскільки взаємозв'язок між змінними спостерігається лише в деяких сферах сімейного життя.

Для перевірки гіпотези про те, що *чим вище рольова адекватність подружжя, тим нижчий рівень їх конфліктності*, застосовано статистичний критерій Пірсона (r) (табл. 2).

Таблиця 2. **Кореляція рольової адекватності членів подружжя із їх рівнем конфліктності**

Досліджувані		Сфера сімейного життя					
		Господарсько-побутова	Батьківсько-виховна	Інтимно-сексуальна	Соціальна активність	Емоційно-психотерапевтична	Зовнішня привабливість
Жінки	Гр. А	0,24	-0,71**	-0,36	-0,52*	0,08	-0,31
	Гр. Б	-0,07	-0,21	0,66**	-0,28	-0,21	-0,19
	Гр. В	-0,01	-0,39	-0,01	0,01	-0,07	-0,05
Чоловіки	Гр. А	0,53*	0,30	0,39	0,25	-0,05	0,28
	Гр. Б	-0,35	0,18	-0,51*	0,15	-0,49*	-0,41
	Гр. В	-0,10	0,28	0,17	0,53*	0,25	0,17

* Статистично значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,01$; ** статистично значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,001$.

Як видно з табл. 2, існує три сфери сімейного життя жінок, у межах яких спостерігається тісний кореляційний зв'язок розподілу сімейних ролей із рівнем конфліктності: *батьківсько-виховна, інтимно-сексуальна та сфера соціальної активності*.

Для жінок групи А правдиве таке твердження: чим більш значима для них роль матері, тим менший рівень конфліктності. Це, найімовірніше, пов'язано з тим, що на початку сімейного життя для жінки материнство є основною цінністю. Вона дуже вимоглива до себе та відповідальна щодо виконання своїх батьківських функцій та обов'язків як дорослого та вихователя. Оскільки жінка сама визначає для себе високі рівні вимог, то рівень конфліктності є низький, адже її поведінка автоматично дає їй задоволення роллю матері.

Рівень конфліктності буде низький, якщо крім ролі матері жінка буде відігравати й активну суспільну роль. Адже жінки групи А мають високі професійні потреби та виражені позасімейні інтереси. Отже, якщо ці потреби задовольняються, то й рівень конфліктності знижується.

Для жінок групи Б чим більш значимою є сексуальна гармонія з чоловіком, тим вищий рівень конфліктності жінки. Мабуть, це пов'язано з тим, що в цих жінок інтимно-сексуальна сфера зворотно корелює із задоволеністю шлюбом. Таким чином, якщо для жінки групи Б сексуальна гармонія у шлюбі не є пріоритетна, це не спричиняє конфліктів та суперечок між партнерами та позитивно впливає на задоволеність жінки шлюбом. У свою чергу незначущість сексуальної гармонії з партнером для жінки групи Б негативно позначається на рівні конфліктності чоловіка відповідної групи.

Адже для нього справедливе таке твердження: чим вища значущість інтимно-сексуальних стосунків, тим менший рівень його конфліктності. Отже, у цій сфері може виникати багато суперечок, оскільки чоловік хоче сприймати дружину як привабливого сексуального партнера, а вона не намагається виправдовувати його очікування.

Ще одна важлива сфера сімейного життя для чоловіка групи Б – емоційно-психотерапевтичні стосунки: чим більш вони значимі для нього, тим менший його рівень конфліктності. Це може бути пов'язано з тим, що чоловік має високий рівень орієнтації на те, що саме жінка має брати на себе роль емоційного лідера, бути сімейним «психотерапевтом» та забезпечувати

сприятливий психологічний клімат. Цією установкою чоловік знімає із себе деяку частину обов'язків щодо надання моральної та емоційної підтримки членам сім'ї. Жінка ж згодна виконувати запропоновані їй ролі емоційного лідера та «психотерапевта», тому суперечок це не викликає на даному етапі шлюбу.

Для чоловіків групи А правдиве таке твердження: чим більш значима для них господарсько-побутова сфера, тим більший їх рівень конфліктності. Чоловіки мають високий рівень очікувань, що саме жінка має брати активну участь у веденні господарства та вирішенні побутових проблем. Це може викликати обурення молодих жінок та бути причиною сварок та суперечок, що, у свою чергу, має тенденцію підвищувати рівень конфліктності як жінок, так і чоловіків.

Для чоловіків групи В правдиве твердження: чим більш виражені їх професійні інтереси, тим більшим є рівень конфліктності. Це може бути пов'язано із внутрішньою напругою, неможливістю повної розрядки та набуття енергії вдома, адже дружина висуває вимоги стосовно виконання домашніх обов'язків, батьківської функції тощо. Таким чином, у чоловіка може не вистачати сил на здійснення всього очікуваного від нього, що, у свою чергу, буде підвищувати рівень його конфліктності, оскільки пріоритетними для нього є високі професійні потреби та позасімейні інтереси. Отже, гіпотеза підтверджена частково.

Для перевірки гіпотези про те, що *чим вища задоволеність подружжя шлюбом, тим нижчий має бути рівень конфліктності чоловіка та дружини*, застосовано статистичний критерій Пірсона (r) (табл. 3).

Таблиця 3. **Кореляція задоволеності подружжя шлюбом із рівнем конфліктності чоловіка та жінки**

Досліджувані	Група А	Група Б	Група В
Жінки	0,56*	- 0,73*	-0,05
Чоловіки	0,31	-0,13	-0,38**

* Статистично значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,001$; ** статистично значущий зв'язок на рівні

$p \leq 0,005$.

Як бачимо (табл. 3), для жінок групи А правдиве таке твердження: чим вищий їх рівень конфліктності, тим більше вони задоволені шлюбом. Це може бути пов'язано з тим, що на початку сімейного життя жінки більш задоволені шлюбом, ніж у подальші роки. Суперечки та сварки на етапі адаптації неминучі. Напевно, жінки намагаються пристосуватися не тільки до характеру та поведінки шлюбних партнерів, а навіть до сварок. Цілком вірогідно, що конфлікти вони сприймають як різноманіття серед буденного життя та прояв пристрасті, що позитивно позначається на їх задоволеності шлюбом.

Для жінок групи Б правдиве таке твердження: чим нижчий рівень конфліктності, тим більше вони задоволені шлюбом. Порівняно з групою А ці жінки менше конфліктують з чоловіками, що може бути пов'язано із процесами пристосування до партнера. Зменшення кількості суперечок позитивно позначається на задоволеності жінки шлюбом.

У чоловіків тісної кореляції між показниками задоволеності шлюбом та рівнем конфліктності немає, але можна відзначити що, чим більший рівень конфліктності, тим менше він задоволений шлюбом (група В). Усе це може бути пов'язано з процесами звикання та навіть набридання шлюбних партнерів один одному з часом, що негативно позначається на задоволеності шлюбом. Отже, гіпотеза підтверджена лише частково.

Для перевірки гіпотези про те, що *чим більш розвинені у членів подружжя такі властивості особистості як, екстраверсія, доброзичливість, сумлінність, емоційна стійкість та відкритість досвіду, тим більше вони задоволені шлюбом*, застосовано статистичний критерій Пірсона (r) (табл. 4).

Таблиця 4. Кореляційний зв'язок між показниками задоволеності подружжя шлюбом та диспозиційними рисами жінок та чоловіків

Диспозиційна риса	Жінки			Чоловіки		
	Гр. А	Гр. Б	Гр. В	Гр. А	Гр. Б	Гр. В
Екстраверсія	0,31	-0,03	0,28	-0,23	-0,48*	0,80**
Доброзичливість	0,10	-0,51*	0,10	0,63**	-0,05	0,31
Сумлінність	-0,09	-0,21	0,31	0,57**	0,02	0,46**
Емоційна стійкість	-0,04	-0,29	-0,02	0,21	-0,34	0,34
Відкритість досвіду	0,26	-0,15	0,47*	-0,38	-0,49*	0,77**

* Статистично значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,01$; ** статистично значущий зв'язок на рівні $p \leq 0,001$.

Як бачимо (табл. 4), тісної кореляції між диспозиційними рисами жінок групи А та їх задоволеністю шлюбом не виявлено.

Для жінок групи Б правдиве твердження: чим менш доброзичливими та поступливими є жінки, чим більш виражене їх прагнення бути незалежними, тим менше вони задоволені шлюбом. Ці жінки намагаються бути самостійними, більше уваги приділяти власним інтересам, а не інтересам оточуючих.

Для жінок групи В правдиве твердження: чим більш відкрита досвіду дружина, тим більше вона задоволена шлюбом. Такі жінки легко ставляться до життя, допитливі та емоційні.

Для чоловіків групи А правдиве твердження: чим більш доброзичливим і сумлінним є чоловік, тим більше він задоволений шлюбом.

Чоловіків групи Б характеризує потреба в спілкуванні та розвагах, орієнтація на безтурботне та безвідповідальне життя, що негативно впливає на їх задоволеність шлюбом.

Для чоловіків групи В характерні відкритість пізнанню нового у світі, що пояснює їх відповідальне ставлення до життя і задоволеність шлюбом. Такі люди товариські, допитливі, цілеспрямовані.

Отже, сприятливим особистісним чинником задоволеності людини шлюбом є домінування таких рис характеру, як *екстраверсія* (чоловіки групи В), *доброзичливість* (чоловіки групи А), *сумлінність* (чоловіки груп А та В) і *відкритість досвіду* (жінки групи В та чоловіки групи В). Тісної кореляції між *емоційною стійкістю* та задоволеністю шлюбом не виявлено. Отже, гіпотеза підтверджена частково.

Для перевірки гіпотези про те, що *існують міжгрупові відмінності у показниках рольової адекватності членів подружжя і задоволеності шлюбом у жінок та чоловіків з різною тривалістю сімейного життя*, застосовано статистичний критерій Стьюдента (t).

Для вибірок отримано такі критичні значення ($t_{кр.}$): $p \leq 0,05 = 2$; $p \leq 0,01 = 2,66$. Результат ($t_{emp.}$) за методикою «Задоволеність шлюбом» дорівнює 3 (для жінок) та 3,5 (для чоловіків). Отже, за показником задоволеності шлюбом вибірки статистично відрізняються, оскільки $t_{emp.} > t_{кр.}$ за $p \leq 0,01$. За методикою «Рольові очікування та домагання у шлюбі – РОД» отримано результати, наведені далі.

Таблиця 5. Міжгрупові відмінності показників рольової адекватності членів подружжя і задоволеності шлюбом у жінок та чоловіків з різним стажем шлюбу (групи А та В)

Досліджувані	Показник	Середній показник досліджуваних		Показник t-критерію Стьюдента
		Гр. А	Гр. В	
Жінки	Господарсько-побутова сфера	0,13	-0,67	1,6
	Батьківсько-виховна сфера	-0,03	-1,67	3,2*
	Інтимно-сексуальна сфера	0,8	0,57	0,3
	Сфера соціальної активності	2,27	0,63	3,7*
	Емоційно-психотерапевтична сфера	-1,03	-1,63	1,4
	Сфера зовнішньої привабливості	-1,53	-2,2	1,2
	Задоволеність шлюбом	37,13	31,8	3*
Чоловіки	Господарсько-побутова сфера	-1,5	-0,33	2,9*
	Батьківсько-виховна сфера	-1,17	-1,5	0,6
	Інтимно-сексуальна сфера	-0,8	-0,57	0,3
	Сфера соціальної активності	1,6	0,87	1,4
	Емоційно-психотерапевтична сфера	-0,3	-1,33	2,5
	Сфера зовнішньої привабливості	-0,07	-0,47	0,8
	Задоволеність шлюбом	38,23	31,8	3,5*

* Статистично значущі розбіжності на рівні $p \leq 0,01$.

Гіпотеза про те, що *існують міжгрупові відмінності показників рольової адекватності членів подружжя з різною тривалістю сімейного життя*, підтверджена частково.

Як бачимо (табл. 5), у групі жінок існує тільки дві сфери сімейного життя, відмінності показників яких значущі ($p \leq 0,01$): *батьківсько-виховна* та *сфера соціальної активності*.

Жінки групи В порівняно з жінками групи А мають більші очікування стосовно чоловіків у батьківсько-виховній сфері. Якщо в попередні роки спільного життя дружина більш вимоглива до себе в плані обов'язків щодо виховання дітей, то після 20 років сімейного життя рівень орієнтації на те, що саме чоловік повинен займати активну батьківську позицію, підвищується. Напевно, це пов'язано з тим, що з плином часу для жінки важливішими стають позасімейні інтереси, професійні потреби, а роль матері поступово відходить на другий план. Тому дружина намагається передати ініціативу чоловікові.

Жінки обох груп ставлять вимоги до себе у сфері соціальної активності, але у жінок групи А вони більші. Це може бути пов'язано з тим, що сучасна жінка має високі професійні потреби, ставить перед собою високі цілі, щоб досягти кар'єрного зростання, та всіма силами намагається виконати намічені завдання. Для неї дуже важливі позасімейні інтереси, оскільки вона хоче відігравати активну суспільну роль та робити свій внесок у розвиток суспільства.

У групі чоловіків є лише одна сфера сімейного життя, відмінності показників якої значущі ($p \leq 0,01$) – *господарсько-побутова*. У групі А більш виражена рольова неадекватність порівняно з чоловіками групи В. Мабуть, це пов'язано з тим, що на початку сімейного життя у чоловіків переважає високий рівень очікувань, що саме жінка має виконувати всю домашню роботу та вирішувати побутові питання. Але якщо в перші роки життя так і є, то з плином часу сценарій починає змінюватись, адже жінка стає більш вимогливою до чоловіка. Напевно, чим більший стаж шлюбу, тим більше чоловік починає пристосовуватись до вимог дружини. Так він поступово бере активнішу участь у веденні господарства, зменшуючи розрив між власними вимогами та очікуваннями дружини.

Гіпотезу про те, що *існують міжгрупові відмінності показників задоволеності подружжя шлюбом у жінок та чоловіків з різною тривалістю сімейного життя*, підтверджено. При цьому задоволеність шлюбом вища в сім'ях зі стажем від 1 до 9 років (як у жінок, так і чоловіків). Той факт, що зі збільшенням сімейного стажу задоволеність шлюбом стає нижчою, може бути пов'язаний із тим, що на початку сімейного життя як чоловік, так і дружина переживають хвилююче почуття любові. Для них сімейне життя – це нова сторінка з надіями і вірою в найкраще майбутнє. Чим більше жінка та чоловік проводять часу разом, тим краще вони адаптуються один до одного. Інколи їм доводиться навіть жертвувати чимось заради спільного щастя. З часом члени подружжя можуть набридати один одному. Задоволеність шлюбом зменшується, якщо між чоловіком і жінкою немає почуття надійності, поваги один до одного, прив'язаності.

Висновки. У роботі на підставі теоретико-методологічного аналізу провідних концепцій вітчизняних та зарубіжних дослідників сімейних стосунків обґрунтовано уявлення про феномен статево-рольової диференціації членів подружжя як фактора їх задоволеності шлюбом, а також досліджено зміну уявлень про рольові взаємини в сім'ї з плином часу.

Емпірично доведено, що існує тісний зв'язок між рольовою адекватністю членів подружжя та їх задоволеністю шлюбом, що опосередкована рівнем

конфліктності шлюбних партнерів та їх диспозиційними рисами. У ході дослідження отримано такі результати.

1. Найбільш значущими для подружжя є *інтимно-сексуальна* та *емоційно-психотерапевтична сфери* сімейного життя: рольова адекватність членів подружжя в цих сферах має тісний зв'язок з їх задоволеністю шлюбом.

2. Конфліктність членів подружжя призводить до рольової неадекватності в *інтимно-сексуальній сфері* (жінки із сімейним стажем 10–19 років), *господарсько-побутовій сфері* (чоловіки із сімейним стажем 1–9 років) та *сфері соціальної активності* (чоловіки із сімейним стажем 20–27 років).

3. У жінок зі стажем від 1 до 9 років сімейного життя високий рівень конфліктності зумовлює більший рівень задоволеності шлюбом, ніж у жінок зі стажем від 10 до 27 років.

4. Більш високий рівень задоволеності шлюбом мають жінки з такими розвиненими особистісними властивостями, як *відкритість досвіду* (сімейний стаж 20–27 років) та *незалежність* (на протипагу доброзичливості) (стаж 10–19 років).

Більш високий рівень задоволеності шлюбом мають чоловіки з такими розвиненими особистісними властивостями, як *екстраверсія* (стаж 20–27 років), *доброзичливість* (стаж 1–9 років), *сумлінність* (стаж 1–9 та 20–27 років), *відкритість досвіду* (стаж 20–27 років) та *інтроверсія* (на протипагу екстраверсії) і *практичність* (на протипагу відкритості досвіду) (стаж 10–19 років).

5. У групах із різним стажем у шлюбі існують відмінності в показниках рольової адекватності жінок у *батьківсько-виховній* та *сфері соціальної активності* і рольової адекватності чоловіків у *господарсько-побутовій сфері*.

6. Задоволеність шлюбом вища у сім'ях, стаж яких становить від 1 до 9 років спільного життя.

Отримані дані можуть бути корисні фахівцям соціальних служб, а також практичним психологам з метою надання психологічної підтримки і допомоги сім'ям, у яких існує відмінність поглядів членів подружжя на розподіл внутрішньосімейних ролей. Психологи можуть застосовувати цей матеріал у ході сімейного консультування подружжя, сприяючи покращенню та укріпленню внутрішньосімейної системи.

Бібліографічні посилання

- Aleshina, Yu. and Borisov, I. (1989), "Gender-role differentiation as a comprehensive indicator of interpersonal relations of spouses" ["Polo-rolevaya differenciaciya kak kompleksnyj pokazatel' mezhlichnostnyh otnoshenij suprugov"]. *Vestnik moskovskogo universiteta. Seriya 14: Psihologiya – Moscow University bulletin. Series 14: Psychology*, No. 2, pp. 44-53.
- Aleshina, Yu. and Volovich, A. (1991), "Problems mastering roles by men and women" ["Problemy usvoeniya rolej muzhchiny i zhenshhiny"]. *Voprosy psihologii – Questions of psychology*, No. 4, pp. 56-61.
- Antonyuk, E. (1993), "Formation of young family role structure and its perception by spouses" ["Stanovlenie rolevoj struktury molodoj sem'i i eyo vospriyatie suprugami"]. *Vestnik moskovskogo universiteta. Seriya 14: Psihologiya – Moscow University bulletin. Series 14: Psychology*, No. 4, pp. 21-28.
- Belinskaya, E. and Kulikova, I. (2000), "Teens' perceptions about their social future" ["Predstavleniya podrostkov o svoem social'nom budushhem"]. *Mir psihologii*

– *World of psychology*, No. 4, pp. 135-147.

Kizhaeva, E. and Lidars, A. (2005), “Family system’s unity and flexibility and marital satisfaction” [“Splochyonnost’ i gibkost’ semejnoy sistemy i udovletvoryonnost’ brakom suprugov”]. *Psihologiya zrelosti i stareniya – Psychology of adulthood and aging*, No. 1, pp. 39-71.

Mineva, O. and Lidars, A. (2004), “Implicit theories of family” [“Implicitnyye teorii sem`i”]. *Semejnaya psihologiya i semejnaya terapiya – Family psychology and family therapy*, No. 4, pp. 3-22.

Mironova, S. (2005), “Representations of women with different status about the relations between the sexes” [“Predstavleniya ob otnosheniyah polov u zhenshhin raznogo statusa”]. *Voprosy psihologii – Questions of psychology*, No. 5, pp. 57-65.

Stolin, V. (1982), “Psychological foundations of family therapy” [“Psihologicheskie osnovy semejnoy terapii”]. *Voprosy psihologii – Questions of psychology*, No. 4, pp. 14-18.

Torohtij, V. (1996), “Psychological health of family and his ways of studying” [“Psihologicheskoe zdorov’e sem`i i puti ego izucheniya”]. *Vestnik psihosotsialnoy i korrekcionno-reabilitacionnoy raboty – Bulletin of psychosocial, correctional and rehabilitation work*, No. 3, pp. 36-44.

Vallerstajin, D. (2004), “Psychological problems of marriage” [“Psihologicheskie zadachi braka”]. *Semejnaya psihologiya i semejnaya terapiya – Family psychology and family therapy*, No. 3, pp. 14-33.

Надійшла до редакції 14.04.2014

ПЕДАГОГІКА

УДК 371.374

N. Nykonenko

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

REVIEW OF THE LATEST ACHIEVEMENTS IN EDUCATION OF CORRECTIONAL SCHOOL TEACHERS IN THE EU COUNTRIES

Анотація. З метою дослідження шляхів підвищення якості навчання вчителів корекційної освіти проаналізовано «Ключові компетенції для навчання упродовж усього життя» та «Загальноєвропейські рекомендації для вчителів» – документи, затверджені в Раді Європи для покращення рівня підготовки фахівців європейського рівня на сучасному етапі. Доведено, що детальне вивчення та адаптація зазначених документів дозволить актуалізувати перелік професійних компетенцій, необхідних для побудови ефективної кар’єри майбутнім фахівцям, зокрема викладачам корекційної освіти.

Ключові слова: підготовка вчителів корекційної освіти, професійні компетенції вчителя, загальноєвропейські рекомендації для підготовки вчителів, ключові компетенції, освіта упродовж усього життя.

Аннотация. Представлен анализ действующих в Европе документов, определяющих основные тенденции образования, компетенции высшего, последилоного и самообразования, необходимые специалистам любой области знаний для построения успешной карьеры на каждом ее этапе, а также уровень подготовки учителя к преподавательской работе в терминах профессиональных умений и компетенций. Предложено использовать указанные документы для реализации необходимых реформ в политике образования Украины, в частности для улучшения качества подготовки учителей коррекционной школы в соответствии с рекомендациями Совета Европы.